

عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی (مطالعه موردی: دهستان گلیجان، شهرستان تنکابن)

پگاه مریدسادات^{*}، شکوفه معمل وند^۱

۱- گروه جغرافیای انسانی و آمایش، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۲/۲۶

تأیید نهایی مقاله: ۱۳۹۸/۷/۱۵

چکیده

امروزه تنوع بخشی اقتصاد روستایی، مبتنی بر فرصت گردشگری روستایی در پاسخ به چالش‌های توسعه پایدار روستایی به ویژه فقر، بیکاری، ضعف توانمندی روستاییان، مهاجرت و تخریب محیط زیستی، مورد تاکید است. لازمه این امر اتخاذ راهبردی اثربخش برای ایجاد محیطی مساعد و توانمندساز می‌باشد. توسعه کارآفرینی در حوزه گردشگری، در چارچوب پایداری، راهبرد پاسخگو است. کارآفرینی پایدار گردشگری قادر به خلق همزمان ارزش‌های اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی پایداری بوده که در چارچوب نظریات رفتاری و محیط گرا متاثر از عوامل متعددی است. از این رو هدف مقاله حاضر شناخت عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی است. پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی و به لحاظ هدف بنیادی است. روش‌های گردآوری اطلاعات اسنادی-میدانی و ابزار پژوهش مشاهده و پرسشنامه بوده است. جامعه آماری پژوهش حاضر کلیه ساکنان ۷۰ روستای دهستان گلیجان (۲۴۳۰۴ نفر) و روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی با انتساب متناسب می‌باشد. تعداد نمونه با فرمول کوکران (۳۷۹ نفر) محاسبه شد. در تجزیه و تحلیل داده‌ها از آماره‌های توصیفی میانگین و انحراف معیار و آزمون‌های کولموگروف-اسمیرنف، دوجمله‌ای و تکنیک درونیایی IDW و نرم افزارهای SPSS و GIS استفاده گردید. مطابق یافته‌ها، اهمیت تمامی عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی بالاتر از حد متوسط بود که در این میان عامل اقتصادی اولویت اول و عامل محیط زیستی کمترین اهمیت را داشت.

واژه‌های کلیدی: توسعه پایدار، گردشگری، کارآفرینی، تنکابن، دهستان گلیجان.

مقدمه

توسعه پایدار روستایی با چالش‌های زیادی چون بیکاری، فقر، بهره‌وری پایین منابع تولید، افزایش شکاف توسعه شهر و روستا، مهاجرت و تخلیه روز افزون جمعیت، تخریب و آلودگی منابع طبیعی روبروست (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۶؛ افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹؛ هزارجریبی، ۱۳۸۴). جهت غلبه بر این ناپایداری‌ها و بهبود اشتغال، معیشت و تاب‌آوری روستاییان، تنوع بخشی اقتصاد روستایی (محمدی یگانه و ولایی، ۱۳۹۳؛ قاسمی و جوان، ۱۳۹۳) مبتنی بر فرصت‌های موجود در بخش‌های اقتصادی غیرکشاورزی نواحی روستایی تاکید شده است (قاسمی و جوان، Estruch Anyaehie and Areji, 2015؛ ۱۳۹۳ and Grandelis, 2013). شناخت و بهره‌گیری از این فرصت‌ها از یکسو در گرو وجود روستاییانی توانمند، فرصت شناس و مخاطره پذیر، آشنا به ظرفیت‌ها و تقاضاهای بازار، شیوه‌های بازاریابی، الگوهای کسب و کار، درآمذایی و ... و به عبارتی کارآفرین و از سوی دیگر وجود محیط مساعد برای بروز رفتار کارآفرینانه است (مریدسادات، ۱۳۹۳). از این رو امروزه کارآفرینی پایدار که بر خلق همزمان ارزش‌های اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی تاکید دارد به عنوان راهبردی کلیدی برای تحقق توسعه پایدار مورد تاکید قرار گرفته است (مریدسادات، ۱۳۹۳ Senge and Cohen and Winn, 2007; Carstedt, 2001; Youssef, 2018). این فرایند در صورت فراهم بودن یک بستر کارآفرینانه پایدار محور، قابلیت تحقق در سطوح فضایی مختلف از جمله مناطق روستایی و فعالیت‌های متنوع اقتصادی، از جمله صنعت گردشگری و در زیر مجموعه آن گردشگری روستایی به عنوان فرصتی نسبتاً جدید و رو به رشد را داشته و پایداری را به این فضاها و

بخش‌های اقتصادی تزریق می‌کند (اکبری سامانی و همکاران، ۱۳۹۲؛ Andrew et al, 2007). امروزه گردشگری از جمله بزرگترین و سریع‌ترین صنایع در حال رشد دنیا است که با ایجاد فرصت‌های اشتغال و ارتقای درآمد عمومی زندگی جمعیت گسترده‌ای را تحت‌تاثیر خود قرار داده است (Tao and Wall, 2009; Walpole and Goodin, 2009). براساس آخرین گزارش سازمان جهانی گردشگری (UNWTO, 2018)، صنعت توریسم تامین‌کننده ۱۰ درصد GDP جهان بوده و همچنین از هر ۱۰ شغل یکی از مشاغل مرتبط با گردشگری است. این روند رو به رشد، متاثر از گستره و تنوع این صنعت، متکی بر گوناگونی فضاهای طبیعی یا انسان‌ساخت است که خود به تنهایی قادر به خلق فرصت‌های نوآورانه بسیار برای کارآفرینی است (Ahmed, 2013; Cloesen, 2007). توسعه انواع گردشگری از جمله اکوتوریسم، ژئوتوریسم، توریسم سلامت، توریسم ورزشی، توریسم روستایی و ... مبین این امر است. در این بین توریسم روستایی نوعی از گردشگری است که در فضای روستایی به وقوع می‌پیوندد و متاثر از پتانسیل‌های آن فضا دربرگیرنده یک یا چندین نوع مختلف گردشگری است (احسانی، ۱۳۹۴). لذا در چارچوبی کارآفرینانه و پایدارمحور، گردشگری پایدار روستایی با ایجاد کسب و کارهای کوچک و متوسط، مبتنی بر ایده‌های خلاقانه محیط زیست گرا، در زمینه‌های متعدد نظیر ارائه تسهیلات اقامتی، تورگردانی، غذا، صنایع دستی و غیره، بدون نیاز به تجهیزات فناورانه پیچیده و تخریب منابع طبیعی، قادر به توسعه پایدار محلی است (Wilson et al, 2001) کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی نتیجه تمایل جامعه‌ی جهانی به سمت گردشگری و به‌طور خاص توریسم

داخلی و خارجی بوده (علیقلی‌زاده فیروز جایی، ۱۳۹۴) که در صورت بهره‌گیری مناسب روستاییان از این فرصت‌ها برای توسعه کسب و کارهای پایدار در حوزه گردشگری، می‌تواند نقش موثری در توسعه پایدار منطقه ایفا نماید. با وجود این روستاییان، به دلیل مسائل متعددی چون ضعف روحیه کارآفرینی، توانمندی فردی پایین، کمبود آموزش، سرمایه و حمایت‌های مالی و... نتوانسته‌اند از ظرفیت‌های موجود بهره ببرند. بر این مبنا شناخت عواملی که بسترساز کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی، به عنوان یک رویکرد نوین کل گرایانه در منطقه مورد مطالعه باشد ضروری است. در این راستا هدف مطالعه حاضر بر پایه شناخت عوامل موثر بر کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی در دهستان گلیجان شهرستان تنکابن استوار گردید و پژوهش به دنبال پاسخ به این سوالات است: (۱) کدام عوامل بر کارآفرینی پایدار گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی منطقه مورد مطالعه موثر می‌باشد؟ (۲) در بین عوامل موثر بر کارآفرینی پایدار گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی در منطقه مورد مطالعه کدام عامل در اولویت است؟

مبانی نظری

از دهه ۱۹۹۰، متاثر از شکست بازار و سیاست‌های رشدگرا و اقتصاد محور توسعه، مصرف ناپایدار و بروز فقر، بیکاری، نابرابری و آسیب‌های محیط زیستی، توسعه پایدار به عنوان مفهومی کل‌گرا، جامع‌نگر و مبتنی بر ارتباط سینرژیک سه بعد اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی توسعه مطرح و از مهم‌ترین موضوعات اثرگذار بر سیاست‌گذاری، جوامع و کسب و کارها بوده است. برای دستیابی به چنین دستاوردی، تحول در شیوه‌های رایج فعالیت‌های اقتصادی، برای آشتی دادن اقتصاد و

روستایی، با تاکید بر طبیعت‌عاری از آلودگی و جامعه محلی بدون فقر و بیکاری است. این تمایل سرآغاز گسترش بازارهای گردشگری روستایی و نیز توسعه‌ی کسب و کارهایی سبز است که با نگرشی سیستماتیک بر پیدایش و شکل‌گیری ارزش‌های اقتصادی، اجتماعی، محیط زیستی تاکید می‌کند (مریدسادات، ۱۳۹۳؛ Petrović, Sarango-Lalangui, 2017; 2018). نکته آنکه فعالیت کارآفرینان برای کشف یا خلق فرصت و ترکیب منابع در راستای توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی^۱ در گرو فراهم بودن بستر مناسب و عوامل مختلف فردی و محیطی اثرگذار بر این فرایند بوده (سجاسی‌قیداری و همکاران، ۱۳۹۵؛ ایمنی‌قشلاق و همکاران، ۱۳۹۱) که ضرورت شناخت این عوامل و اولویت آن‌ها را خاطر نشان می‌سازد. در ایران نیز با وجود آنکه مناطق روستایی کشور با توجه به تنوع محیطی و فرهنگی از جاذبه‌های متنوعی برای خلق فرصت‌های کارآفرینانه در عرصه گردشگری، تنوع بخشی به اقتصاد و توسعه پایدار روستایی برخوردارند (ابراهیمی کوهبنه و ایزدی، ۱۳۹۳) اما مسائل مختلف اقتصادی، اجتماعی و تخریب و تهی‌سازی منابع طبیعی و محیط زیست توسعه پایدار روستایی را با چالش روبرو ساخته است. در این بین استان مازندران، به لحاظ موقعیت جغرافیایی و بهره‌مندی از جاذبه‌های انسانی و طبیعی متعدد از استان‌های برتر کشور برای بهره‌گیری از این فرصت کارآفرینانه است. در این زمینه دهستان گلیجان، واقع در بخش مرکزی شهرستان تنکابن، به دلیل دارا بودن میراث طبیعی و فرهنگی متنوع از جمله جنگل، کوه، دریا، کشاورزی و باغداری، مراسم سنتی، غذاهای محلی، اماکن تاریخی- مذهبی و... مقصد مناسبی برای گردشگران

اکولوژی و ایجاد یک وضعیت برنده-برنده-برنده بین جامعه، کسب و کارها و محیط‌زیست، شرط اساسی است (مریدسادات و رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۹۷؛ Binder, 2017). در چارچوب نظریه نوسازی اکولوژیکی^۲، این امر با تاکید بر ظرفیت نوآوری‌ها، بازارهای سبز، کارآفرینان و کارآفرینی امکان‌پذیر است (et Wright and Kurian, 2010; Rezaei-Moghaddam al, 2005). در مکتب اتریش و نگاه شومپیتری، نقش کارآفرین "نوآوری" و کارآفرینی فرایند "تخریب خلاق"^۳ است که طی آن فرد از طریق به کارگیری خلاقیت و نوآوری خود و پیدایش روش، بازار، واحد و یا محصول جدید ساختارهای کنونی بازار را در هم می‌ریزد و یک ساختار سودآور ایجاد می‌کند (احمدپور داریانی، ۱۳۸۳؛ Spence et al, 2011). بر این مبنا، در چارچوب ادبیات کارآفرینی، شکست بازار و سیاست‌های کلاسیک توسعه، ریشه اصلی فعالیت‌های کارآفرینانه و منبع خلق فرصت‌هایی نوآورانه شامل تاسیس کسب و کارهای جدید، توسعه محصولات و خدمات جدید، شکل دهی مجدد رویه‌ها و مدل‌های موجود کسب و کار، مدل‌های نوآورانه کسب و کار، روش‌های نوین بازاریابی و رسیدن به سودآوری بوده که به طورهمزمان رفتارهای اقتصادی تخریب‌کنند محیط زیست را کاهش داده و در نتیجه موجب بهبود محیط زیست و تحقق اهداف اجتماعی می‌شود (Dean Schaltegger Wagner, 2011; and McMullen, 2007; Hall et al, 2010). این فرصت‌ها فراهم آورنده مبنایی برای ظهور مدلی از کارآفرینی به نام "کارآفرینی پایدار" است، که همزمان با توانمند ساختن بنیانگذاران به کسب منافع کارآفرینی، موجب بهبود شرایط اجتماعی و محیط‌زیست جهانی و محلی می‌گردد (Cohen

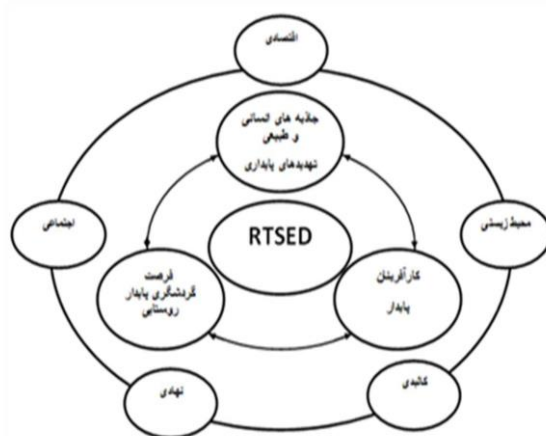
and Winn, 2007). کارآفرینی پایدار توانایی انجام فعالیت‌های خلاقانه برای دستیابی به توسعه‌ای عادلانه، بادوام و پایا از طریق تلفیق و مدیریت منابع انسانی و طبیعی در کسب و کار است و ارزش‌های فردی و زمینه‌های اجتماعی و نهادی بر آن اثر گذارند. تفاوت این نوع کارآفرینی با دیدگاه‌های سنتی کارآفرینی، آن است که هدف این کارآفرینی پارا فراتر از موفقیت در بازار نهاده، بر ایجاد تغییرات اجتماعی، نهادها و قوانین و وضعیت بازار و حفظ و بهبود محیط زیست تاکید می‌نماید (Spence et al, 2011; Schaltegge and Wagner, 2011). کارآفرینان، کسب و کارها و زمینه پایدار سه مولفه به هم وابسته کارآفرینی پایدار بوده (Spence et al, 2011) و نقش‌آفرینی موثر کارآفرینان در توسعه کسب و کارهای پایدار، متأثر از وجود فرصت و منابع در بستری کارآفرینانه است (میرمیران، ۱۳۸۵). در این فرایند کارآفرینان پایدار اولین کسانی هستند که فرصت‌های کسب و کار پایدار را تشخیص می‌دهند و قبل از رقبا از آن‌ها استفاده می‌کنند (Spence et al, 2011). آنها شیوه‌های تولید، محصولات، ساختار بازار و الگوهای مصرف متعارف را تخریب نموده و با تولیدات و خدمات اجتماعی و زیست محیطی ممتازتری جایگزین می‌نمایند و موجب پویایی بازار و پیشرفت‌های اجتماعی و محیط‌زیستی می‌شوند. این افراد به واسطه نوآوری‌ها، بازارها و جوامعی را شکل می‌دهند که آن‌ها را قادر به نقش‌آفرینی در توسعه پایدار می‌نمایند. در واقع کارآفرینان پایدار نیازهای نامحسوس جمعیت وسیعی از ذی‌نفعان را تشخیص و با نوآوری‌های پایدار به آنها پاسخ می‌دهند (Schaltegger and Wagner, 2011) از این رو امروزه کارآفرینی به منزله مداخله‌گری

در مزرعه و کشاورزی) فراهم می‌آورد. این امر فراهم آورنده فرصت‌های متعدد برای کارآفرینان پایدار جهت بهره‌گیری از منابع موجود و توسعه کسب و کارهای پایدار گردشگری در فضاهای روستایی بوده که موجب توسعه گردشگری پایدار روستایی و پاسخگویی به چالش‌های توسعه پایدار روستایی، به ویژه فقر و بیکاری است (رحمانی و همکاران، ۱۳۹۷؛ Lordkipanidze, 2002). وجود زمینه کارآفرینانه پایدار لازمه ارتقا انگیزه کارآفرینان برای بهره‌گیری از فرصت‌های کسب و کار و ترکیب منابع برای توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی است که در چارچوب تئوری رفتاری کارآفرینی مورد بحث می‌باشد. این نظریه، کارآفرینی را فرایندی پیچیده، چند بعدی و دینامیک و محیط مدار (محیط محرک)^۴ دانسته که شدیداً متأثر از عوامل متعدد زمینه‌ای است (رحمانی و همکاران، ۱۳۹۷؛ Karlsson and Anderson, 2009). این عوامل در مطالعات و اسناد مختلف در قالب ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های متعدد و مدل‌های چند بعدی مطرح شده‌اند. در این راستا، شریف (2017, Sharif)، در مطالعه‌ای با عنوان کارآفرینی پایدار در توسعه توریسم روستایی بر لزوم مداخله مردم و سازمان‌های مردم نهاد در اقتصاد محلی، آموزش و برقراری همکاری و رابطه دوستانه بخش‌های دولتی و خصوصی با مردم برای توسعه کارآفرینی و بهبود اثرات اجتماعی و فرهنگی و محیط زیستی گردشگری تاکید نموده است. نتایج حاصل از تحقیق پتروویچ (2018, Petrović) با موضوع توریسم به عنوان رویکرد توسعه پایدار روستایی در کشورهای پساسوسیالیستی مقایسه تطبیقی سیبری و اسلوانی، حاکی از آن است که در هر دو منطقه، بین تمایل و گرایش مردمان بومی به

راهبردی تسریع کننده توسعه پایدار جوامع مورد تاکید بود (Ekankumo and kemebaradikumo, 2011 مریدسادات، ۱۳۹۳) و برای تحقق توسعه پایدار جوامع محلی باید مورد توجه سیاستگذاران و برنامه‌ریزان قرار گیرد. کارآفرینی پایدار روستایی به لحاظ مفهوم، مولفه‌ها و زمینه اثرگذار در چارچوب مفهوم عام کارآفرینی پایدار قرار داشته که در فضای روستایی محقق می‌شود و در آن نیز تعهد کسب و کارها به رفتار اخلاقی و مشارکت در توسعه اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی و نیز بهبود کیفیت زندگی نیروی کار، خانواده آنها و به طور کل جوامع محلی مطرح است (Sharif, 2017). این مقوله در جست و جوی ترکیب منابع، کشف و شناسایی و خلق فرصت‌های متنوع کشاورزی و غیرکشاورزی در عرصه‌های روستایی، با هدف خلق ارزش‌های اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی است. با رویکردی کارآفرینانه، گردشگری روستایی فرصتی ارزشمند برای تنوع بخشی و بازتولید اقتصاد روستایی و احیای شیوه زندگی روستاییان می‌باشد (McDonagh, 2018) و گردشگری فعالیتی چند بعدی و پیچیده مشتمل بر ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیطی است. بنا به تعریف سازمان جهانی گردشگری، "گردشگری شامل فعالیت‌های افراد طی مسافرت و اقامت است که برای مدت کمتر از یکسال در مکان‌های خارج از محیط معمول خود برای اوقات فراغت، کسب و کار و دیگر مقاصد صورت می‌پذیرد (Lordkipanidze, 2002). گردشگری روستایی به هر نوع گردشگری در برگیرنده گستره‌ای از فعالیت‌ها، تسهیلات و خدمات رفاهی و تفریحی در نواحی روستایی اطلاق می‌شود که امکان بهره‌مندی از جاذبه‌های طبیعی، همراه با شرکت در زندگی روستایی (کار

گردشگران و برقرار نمودن رابطه دوستانه از سوی آنها با کیفیت زیر ساخت‌ها و نیز تسهیلات و امکانات موجود همبستگی وجود دارد و نیز به رغم وجود تفاوت‌ها، ظهور نوآوری در توانمندسازی جامعه محلی و ایجاد مشارکت فعال در توسعه پایدار روستایی موثر است. یافته‌های پژوهشی جوردانا و میلونیچ (Milohnić and Jurdana, 2015) در کشورهای کروات و اسلوونی با عنوان کارآفرینی در توریسم، عاملی برای توسعه روستایی، نشان داد توسعه بازارهای گردشگری شرایط را برای ایجاد شبکه‌های کارآفرینی مهیا می‌سازد و برگزاری کارگاه‌های آموزشی کارآفرینی در توسعه گردشگری روستایی تاثیر گذارند. لاندستروم و استیونسون (Lundsturm and Stevenson, 2005)، محیط سیاسی، ساختار اقتصاد و بازار کار، قوانین کسب و کار و امنیت اجتماعی، سیاست‌های پولی و مالی، سیاست‌های رقابت، و ساختار نظام بانکداری و مالی را به عنوان فاکتورهای محیطی تاثیرگذار بر کارآفرینی نام برده‌اند. در مدل مفهومی دیده بان جهانی کارآفرینی، آموزش، زیرساخت‌های فیزیکی و قانونی، بازار، تحقیق و توسعه، هنجارهای اجتماعی و فرهنگی، تامین مالی به عنوان عوامل اثرگذار معرفی شده‌اند (Kelley et al, 2010). نیاوالی و فوگل (Gnyawali and Fogel, 1994) سیاست‌ها و رویه‌های دولت، شرایط اقتصادی و اجتماعی، تمایل و توانایی سرمایه‌گذاری، مهارت‌های شغلی و

کارآفرینی، حمایت‌های مالی و غیر مالی را به عنوان عوامل اثرگذار بر بهره‌گیری از فرصت‌ها برای توسعه کسب و کار معرفی نموده‌اند. مریدسادات (۱۳۹۳)، عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی پایدار کشاورزی را در قالب سه بعد اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی و مولفه‌های عدالت و برابری، تمرکززدایی و مشارکت، دانش، فرهنگ و توانمندسازی، کیفیت زندگی، تحقیق و توسعه، توسعه نهادی، سرمایه‌گذاری و زیرساخت‌ها، تجارت و بازار، مدیریت و حفاظت منابع طبیعی و محیط زیست دسته بندی نموده است. در مطالعه رکن الدین افتخاری و همکاران (۱۳۹۳) تحت عنوان تحلیل عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی گردشگری روستایی عامل اقتصادی بیشترین اهمیت را در توسعه کارآفرینی گردشگری داشته است. محمدی یگانه و همکاران (۱۳۹۳)، در مطالعه‌ای پیرامون جایگاه کارآفرینی در توسعه مناطق روستایی با تاکید بر گردشگری، دریافتند که گردشگری منجر به بهبود کارآفرینی در روستاهای مورد مطالعه شده است. رکن الدین افتخاری و سجاسی قیداری (۱۳۸۹) چهار عامل اجتماعی، اقتصادی، محیطی و نهادی را در کارآفرینی پایدار در مناطق روستایی موثر یافته‌اند. بر این مبنا، مدل مفهومی پژوهش در خصوص عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی در شکل ۱ ارائه شده است.

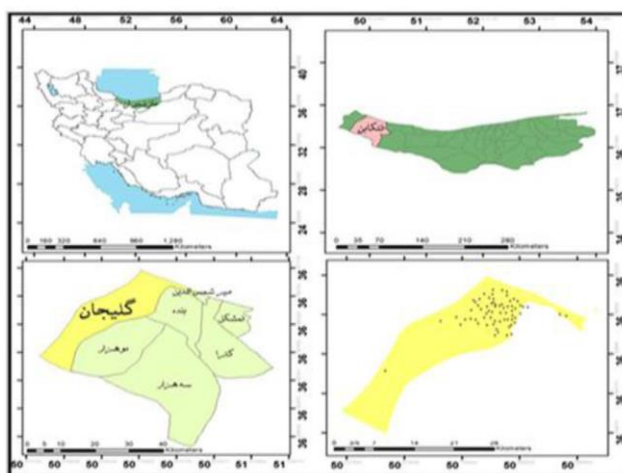

شکل ۱: مدل مفهومی تحقیق

منطقه مورد مطالعه

دهستان گلیجان مشتمل بر ۷۰ سکونتگاه روستایی، با مساحت ۳۶۶۲۵ کیلومتر مربع در بخش مرکزی شهرستان تنکابن، واقع در عرض ۳۶ درجه و ۴۵ دقیقه شمالی و طول ۵۰ درجه و ۴۸ دقیقه شرقی است. سکونتگاه‌های روستایی این دهستان عمدتاً در قسمت شمالی آن بوده و به سمت جنوب تعداد معدودی سکونتگاه روستایی وجود دارد به طوری که لاکتراشان آخرین سکونتگاه در منطقه مورد مطالعه می‌باشد (شکل ۲). این دهستان از پتانسیل‌های گردشگری

طبیعی و انسانی متعددی از جمله نزدیکی به دریای خزر، جنگل‌های دو هزار، ارتفاعات و مراتع سرسبز، شالیزارها و مزارع چای، باغات مرکبات، کیوی و خرمالو، گلخانه و نهالستان تنوع جانوری، اماکن مذهبی مانند مرقد امامزاده اقا سید حبیب الله واقع در روستای کندسر، صنایع دستی از جمله سبد بافی، حصیر بافی، گلیم بافی، جاجیم بافی، شمد بافی (چادر شب)، بازارچه‌های محلی، آداب و رسوم و پوشش محلی و وجود تعدادی خانه‌های بوم گردی برخوردار است.

شکل ۲: موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر پیمایشی، از نظر هدف بنیادی و به لحاظ روش توصیفی-تحلیلی است. در گردآوری اطلاعات مورد نیاز از روش‌های اسنادی و میدانی استفاده شده است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه نیمه باز بود که به صورت مصاحبه تکمیل شدند. جامعه آماری پژوهش حاضر کلیه ساکنان ۷۰ روستای دهستان گلیجان، معادل ۲۴۳۰۴ نفر می‌باشد. روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی با انتساب متناسب بوده است. در سطح تحلیل روستا، مبتنی بر معیار جمعیت سکونتگاه‌های روستایی در سه دسته کم، متوسط و پرجمعیت طبقه‌بندی شدند و سپس ۲۰ درصد روستاها (۱۵ روستا) به صورت تصادفی و با انتساب متناسب در هر طبقه به عنوان نمونه انتخاب شدند که در مجموع جمعیتی معادل ۶۷۵۷ نفر داشتند. سپس در سطح تحلیل خانوار، مبتنی بر فرمول کوکران، تعداد نمونه ۳۶۴ نفر برآورد گردید که با لحاظ نمودن حداقل نمونه ۱۰ نفر برای هر روستا، در نهایت ۳۷۹ نفر به عنوان نمونه تعیین و به صورت تصادفی ساده در سطح روستاها برای تکمیل پرسشنامه انتخاب شدند. تعداد نمونه مبتنی بر فرمول کوکران، در سطح خطای ۵ درصد، ۳۶۴ نفر برآورد گردید که با لحاظ نمودن حداقل نمونه ۱۰ نفر برای هر روستا، در نهایت ۳۷۹ نفر به عنوان نمونه تعیین شدند که به صورت تصادفی ساده در سطح روستاها برای تکمیل پرسشنامه انتخاب شدند. به منظور سنجش پذیر نمودن مفاهیم پژوهش، عوامل موثر بر RTSED، در قالب پنج بعد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی-زیرساختی، نهادی و محیط زیستی به ترتیب مشتمل بر ۲۹، ۳۹، ۱۹، ۲۷ و ۱۱ شاخص عملیاتی شدند که جهت تلخیص برخی از این

شاخص‌ها مورد اشاره واقع شده است (جدول ۱). روایی صوری ابزار پژوهش، مبتنی بر نظرات ۷ نفر از خبرگان امر در حوزه توسعه روستایی با سابقه مطالعاتی در زمینه‌های توسعه پایدار، گردشگری و کارآفرینی و همچنین پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای همه ابعاد بالاتر از ۰/۷ مورد تایید قرار گرفت (جدول ۲).

نتایج

مطابق یافته‌های توصیفی پژوهش حاضر، از مجموع ۳۷۹ نفر پاسخگو، به لحاظ جنسیت، ۲۸۹ نفر (۷۶ درصد) مرد و ۹۰ نفر (۲۴ درصد) زن بوده‌اند. میانگین سنی آنها ۳۸ سال و بیشترین درصد فراوانی مربوط به گروه سنی ۲۵-۳۸ سال (۱۴/۷ درصد) و کمترین آن در گروه سنی ۶۵-۵۱ (۱۲/۱ درصد) بوده است. از نظر وضعیت تحصیلات، بیشترین فراوانی (۱۱۰ نفر) مربوط به افرادی با سطح سواد راهنمایی و کمترین آنها (۱۲ نفر) دارای تحصیلاتی در حد کارشناسی‌ارشد و بالاتر بودند (جدول ۳). شغل اصلی ۲۱/۴ درصد از پاسخگویان کشاورزی، ۲۹ درصد شغل آزاد، ۸/۲ درصد کارمند، ۱۶/۱ درصد کارگر بوده است. در این بین ۵۴ نفر (۱۴/۱ درصد) خانه دار و ۱۱/۱ درصد در سایر مشاغل فعال بوده‌اند. یافته‌های توصیفی پژوهش در خصوص اهمیت عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی در ابعاد مختلف، حاکی از آن است که بعد اقتصادی، با میانگین ۳/۵۵ و انحراف معیار ۰/۳۵، کمترین ضریب تغییرات (۰/۰۹۹) را داشته است. لذا از منظر پاسخگویان به عنوان مهم‌ترین بعد اثرگذار بر توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی، حائز رتبه اول معرفی گردید. در همین رابطه به ترتیب ابعاد اجتماعی، نهادی، کالبدی-زیرساختی

و در نهایت محیط زیستی در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند که همگی میانگینی در حد بالاتر از متوسط را کسب نمودند. همچنین میانگین کل عوامل مطروحه نیز بالاتر از حد متوسط، معادل ۳/۴۹ با انحراف معیار ۰/۴۹ بوده است (جدول ۴).

جدول ۱: ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی

بعد	شاخص
اقتصادی	سرمایه‌گذاری بخش دولتی/ خصوصی/ تعاونی در RTSE، اعطای وام و تسهیلات اعتباری از سوی دولت / بخش خصوصی /بخش تعاونی به روستاییان برای RTSE، حداقل نمودن میزان بهره بانکی وام و تسهیلات اعتباری مرتبط با RTSE. حمایت‌های مالی خانواده/اقوام و دوستان/ خیرین برای راه اندازی کسب و کاری جدید پایدار در گردشگری روستایی، تضمین تامین حمایت‌های مالی ویژه در صورت ورشکستگی فعالیت- های کارفرینانه روستاییان، حمایت دولت از تجاری سازی ایده‌های کسب و کار پایدار روستاییان در حوزه گردشگری، ارائه تسهیلات و حمایت- های غیر مالی (زمین، فناوری‌های جدید، ماشین آلات و ...) با تمهیدات خاص (ارزانتر بودن، قسطی، لیزینگ...)، ارائه بارانه هدفمند برای راه اندازی کسب و کارهای جدید پایدار به روستاییان و...
ساختاری	شناخت، حفظ و توسعه جاذبه‌های میراث فرهنگی، ارائه آموزش‌های رسمی/ ترویجی کارآفرینی/ مدیریت و امور مالی کسب و کار/ بازاریابی، پخش برنامه‌های گردشگری از رسانه‌های جمعی، ارائه مشاوره‌های کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی از سوی نهادهای دولتی/ غیردولتی در روستا، ارائه اطلاعات به روز به روستاییان درباره کارآفرینی در گردشگری (فرصت‌های کسب و کار، قوانین، خدمات و برنامه‌های حمایتی و تشویقی دولت برای راه اندازی کسب و کار...)، شناسایی و معرفی افراد کارآفرین در زمینه گردشگری روستایی و تشویق معنوی/ مادی آنها، توانمندسازی مدیران محلی/ مردم محلی، افزایش تعاملات و مشارکت مدیران محلی و روستاییان برای شناخت، حفظ و توسعه جاذبه‌های گردشگری روستا، ارتقا امنیت انتظامی در سطح روستاها و...
زیست‌محیطی	توسعه زیرساخت‌های مخابراتی/ ارتباطات مجازی/ بهداشتی درمانی روستا/ بانکی / ارتباطات فیزیکی روستا/ حمل و نقل روستایی/ پشتیبانی و تسهیلاتی عمومی بین راهی/ تسهیلات رفاهی-اقامتی / تامین غذا، بهسازی، نوسازی و ایمن سازی ساختار کالبدی محیط و مسکن روستاها، زیباسازی و حفظ بافت سنتی میراث فرهنگی و طبیعی، توسعه علائم و تابلوهای راهنما، مدیریت کاربری اراضی برای مکان‌یابی کسب و کارهای گردشگری روستایی و...
قانونی	حذف موازی کاری در سازمان‌های متولی RTSED، همکاری و هماهنگی سازمان‌های ذیربط توسعه کسب و کارهای روستایی و گردشگری، کم کردن فساد اداری، کاهش مراحل دریافت مجوزهای تاسیس کسب و کار، تسهیل شرایط ضمانت و وثیقه برای دریافت وام کارآفرینان روستایی، توسعه و اجرای قوانین حمایتی ورشکستگی فعالیت‌های کارآفرینانه روستایی، ایجاد نهاد ویژه متولی امور توسعه کارآفرینی پایدار روستایی، ...
محیط زیست	حفظ و احیای منابع و میراث طبیعی روستا، الزام کارآفرینان پایدار گردشگری روستایی برای به کارگیری فناوری‌ها و روش‌های حافظ محیط زیست، ممانعت دولت و مدیران محلی از تاسیس کسب و کارهای گردشگری مخرب و آلوده کننده میراث طبیعی و زیستی روستا، صدور مجوز و گواهی‌نامه برای محصولات روستایی و کشاورزی ارگانیک، اعطای برجسب و گواهی‌نامه به محصولات گردشگری پایدار، تعیین استانداردهای محیط زیستی برای بهره‌برداری از میراث طبیعی و محیط زیست روستایی...

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۷ براساس رکن‌الدین افتخاری و سجاسی قیداری، ۱۳۸۹؛ محمدی یگانه و همکاران، ۱۳۹۳؛ مریدسادات، ۱۳۹۳؛ محمدزاده و همکاران، ۱۳۹۷؛ کاظمی و همکاران، ۱۳۹۷؛

Lundstrum and Stevenson, 2005; Kelley et al, 2010; Schaltegge and Wagner, 2011; Schaltegger Sharif, 2017; Lalangui, 2018.

جدول ۲: مقدار ضریب آلفای کرونباخ ابعاد و مولفه‌های مورد مطالعه در راستای تعیین پایایی ابزار پژوهش

بعد	اقتصادی	اجتماعی	محیط زیستی	نهادی	کالبدی- زیر ساختی
مقدار آلفا	۰/۷۲	۰/۹۱	۰/۸۳	۰/۸۹	۰/۸۶

جدول ۳: توزیع فراوانی و درصد وضعیت تحصیلات پاسخگویان

آماره	بی سواد	ابتدایی	راهنمایی	دیپلم	کارشناسی	کارشناسی ارشد و بالاتر	جمع
فراوانی	۵۷	۵۵	۱۱۰	۹۸	۴۷	۱۲	۳۷۹
درصد	۱۵	۱۴/۵	۲۹	۲۵/۹	۱۲/۴	۳/۲	۱۰۰

جدول ۴: میانگین و انحراف معیار مهم‌ترین عوامل موثر بر کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	بعد / مفهوم کلی
۱	۰/۰۹۹	۰/۳۵	۳/۵۵	اقتصادی
۴	۰/۱۷۷	۰/۶۲	۳/۵۰	کالبدی زیر ساختی
۲	۰/۱۵۸	۰/۵۵	۳/۴۸	اجتماعی
۵	۰/۲۰۵	۰/۷۱	۳/۴۶	محیط زیستی
۳	۰/۱۷۶	۰/۶۱	۳/۴۶	نهادی
		۰/۴۹	۳/۴۹	عوامل RTSED

و مجموع آنها، در سطح ۱ درصد معنادار گردید (جدول ۵). از این رو توزیع داده‌ها نرمال نبوده و در نتیجه برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون ناپارامتریک دو جمله‌ای استفاده شد.

به منظور تعیین وضعیت بهنجاری توزیع داده‌ها و انتخاب آزمون‌های مناسب برای تحلیل استنباطی یافته‌ها، آزمون کولموگروف اسمیرنوف مورد استفاده قرار گرفت. نتایج آزمون در خصوص کلیه ابعاد موثر بر کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی

جدول ۵: آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن متغیرهای پژوهش

مجموع عوامل RTSED	محیط زیستی	کالبدی-زیرساختی	نهادی	اجتماعی	اقتصادی	Z
۰/۲۳۸	۰/۱۳۲	۰/۱۸۷	۰/۲۳۰	۰/۲۱۳	۰/۰۹۷	
۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	sig

محیط زیستی و همچنین کلیت عوامل بر توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری در دهستان گلیجان، با وجود مقداری تفاوت در درصد گروه‌های پاسخگو، به لحاظ معناداری تفاوت دیدگاه دو گروه در سطح ۱ درصد و نسبت بالاتر افراد در گروه مساوی و بالاتر از حد متوسط مشابه بوده است. به طوری که در خصوص تاثیرگذاری ابعاد اجتماعی، زیر ساختی- کالبدی، نهادی و محیط زیستی به ترتیب ۸۵، ۸۲، ۸۸ و ۷۳ درصد پاسخگویان این اهمیت را برابر یا بالاتر از حد معیار متوسط (۳) اظهار داشته‌اند. در نهایت، یافته‌های حاصل از آزمون دو جمله‌ای در خصوص تاثیر مجموع عوامل اثرگذار بر توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی حاکی از آن است که ۳۶۶ نفر (۹۷ درصد) پاسخگویان اهمیت مجموع عوامل مورد سنجش در ارتباط با تاثیرگذاری بر RTSED را بیشتر از حد متوسط ارزیابی نموده‌اند و تنها ۱۳

تحلیل استنباطی داده‌ها در خصوص عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی در سطح ابعاد و همچنین در مجموع عوامل صورت پذیرفت. در این خصوص مطابق نتایج درج شده در جدول ۶، پیرامون تاثیر بعد اقتصادی بر RTSED در منطقه مورد مطالعه، ۹۷ درصد پاسخگویان اهمیت عامل اقتصادی را مساوی یا بالاتر از حد متوسط (مقدار معیار متوسط ۳ براساس طیف لیکرت) ابراز داشته‌اند و تنها ۳ درصد اهمیت این عامل را پایین‌تر از متوسط دانسته‌اند. این تفاوت دیدگاه بین دو گروه در سطح ۱ درصد معنادار بوده و به عبارتی با ۹۹ درصد اطمینان تفاوت معناداری میان دو گروه در مورد اهمیت و تاثیرگذاری عامل اقتصادی بر کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی وجود دارد. در همین رابطه، نتایج مرتبط با اثرگذاری سایر ابعاد اجتماعی، نهادی، زیرساختی-کالبدی و

مجموع ابعاد مطرح شده در ارتباط با RTSED در دهستان گلیجان حائز اهمیت می‌باشند (جدول ۶).

نفر (۳ درصد) میزان این اهمیت را کمتر از حد متوسط دانسته‌اند که تفاوت معناداری در سطح ۱ درصد، بین دیدگاه این دو گروه وجود داشته است. بنابراین با ۹۹ درصد اطمینان می‌توان دریافت

جدول ۶: وضعیت عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی در دهستان گلیجان

بعد	گروه	نتایج	فراوانی	نسبت	sig
اقتصادی	گروه اول	>۳	۳۶۸	۰/۹۷	/۰۰۰
	گروه دوم	< =۳	۱۱	۰/۳	
	مجموع		۳۷۹	۱	
اجتماعی	گروه اول	>۳	۳۱۰	۰/۸۲	/۰۰۰
	گروه دوم	< =۳	۶۹	۰/۱۸	
	مجموع		۳۷۹	۱	
کالبدی - زیرساختی	گروه اول	>۳	۳۱۰	۰/۸۲	/۰۰۰
	گروه دوم	< =۳	۶۹	۰/۱۸	
	مجموع		۳۷۹	۱.۰۰	
نهادی	گروه اول	>۳	۳۳۴	۰/۸۸	/۰۰۰
	گروه دوم	< =۳	۴۵	۰/۱۲	
	مجموع		۳۷۹	۱.۰۰	
زیست محیطی	گروه اول	>۳	۲۷۷	۰/۷۳	/۰۰۰
	گروه دوم	< =۳	۱۰۲	۰/۲۷	
	مجموع		۳۷۹	۱	
مجموع عوامل موثر بر RTSED	گروه اول	>۳	۳۶۶	۰/۹۷	/۰۰۰
	گروه دوم	< =۳	۱۳	۰/۰۳	
	مجموع		۳۷۹	۱	

روستای آقامقیم محله (میانگین ۳/۷۱) و همچنین بعد محیط زیستی در همین روستا (میانگین ۳/۷۸) بیشترین اهمیت را برای توسعه RTSED داشته‌اند. در مجموع نیز از منظر پاسخگویان روستای آقامقیم محله، این عوامل در بالاترین سطح اهمیت و اثرگذاری برای توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری در این روستا ارزیابی شدند. در کلیه روستاها اهمیت تمامی عوامل اثرگذار بالاتر از حد متوسط ابراز شده است (جدول ۷).

پهنه‌بندی اهمیت عوامل موثر بر RTSED در

دهستان گلیجان

واکای فضایی عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی به صورت کلی و در ابعاد مختلف، در سکونتگاه‌های روستایی مورد مطالعه دلالت بر تمایز بین این روستاها به لحاظ میانگین اهمیت این عوامل دارد. در این راستا بعد اقتصادی در روستای ایثارده (میانگین ۳/۸۴)، بعد اجتماعی در روستای آقامقیم محله (میانگین ۳/۷۵)، عوامل زیرساختی-کالبدی در روستای آقامقیم محله (میانگین ۳/۹۹)، عوامل نهادی در

جدول ۷: تحلیل فضایی عوامل موثر بر کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه

روستا/متغیر	اقتصادی	اجتماعی	زیرساختی-کالبدی	نهادی	محیط زیستی	کل
ایثارده	۳/۸۴	۳/۴۴	۳/۳۰	۳/۵۵	۳/۴۶	۳/۵۲
لاکتراشان	۳/۶۳	۳/۵۸	۳/۲۴	۳/۴۴	۳/۳۵	۳/۴۵
ملاعظیم رزگاه	۳/۵۷	۳/۳۷	۳/۲۱	۳/۴۴	۳/۳۷	۳/۴۱
گلیجان	۳/۶۱	۳/۵۵	۳/۳۹	۳۴۷	۳/۴۵	۳/۵۰
خلخال جدید	۳/۴۷	۳/۴۹	۳/۴۲	۳/۴۲	۳/۲۸	۳/۴۲
کندسر	۳/۵۶	۳/۵۰	۳/۶۶	۳/۶۱	۳/۶۵	۳/۶۰
آقا مقیم محله	۳/۶۰	۳/۷۵	۳/۹۹	۳/۷۱	۳/۷۸	۳/۷۷
توکل	۳/۶۳	۳/۵۰	۳/۴۷	۳/۳۵	۳/۳۶	۳/۴۶
سلیمان آباد	۳/۵۱	۳/۴۴	۳/۵۳	۳/۴۳	۳/۴۴	۳/۴۷
نورالدین محله	۳/۴۵	۳/۴۵	۳/۵۹	۳/۴۷	۳/۶۳	۳/۵۲
مازولنگاسر	۳/۴۲	۳/۲۵	۳۴۸	۲/۲۸	۳/۲۶	۳/۲۴
طاهرک محله	۳/۴۳	۳/۴۹	۳/۵۶	۲/۴۹	۳/۶۳	۳/۵۲
چلاسر	۳/۳۹	۳/۴۴	۳/۵۵	۳/۵۰	۳/۴۶	۳/۴۷
خوبان رزگاه	۳/۵۶	۳/۵۴	۳/۴۹	۳/۴۵	۳/۵۸	۳/۵۲
لزربن	۳/۷۳	۳/۵۸	۳/۵۴	۳۴۸	۳/۳۹	۳/۴۵

حالیست که از منظر ساکنان روستای آقامقیم محله، برای توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری توسعه ابعاد اجتماعی، نهادی، زیرساختی-کالبدی و محیط زیستی در اولویت بوده‌اند. همچنین در اکثریت روستاهای مورد مطالعه (۱۲ روستا) بعد نهادی مورد تاکید و در اولویت دوم بوده و این در حالیست که اهمیت بعد اجتماعی از منظر پاسخگویان در بیشتر روستاها (۱۲ روستا)، کمتر مورد تاکید بوده است (جدول ۸).

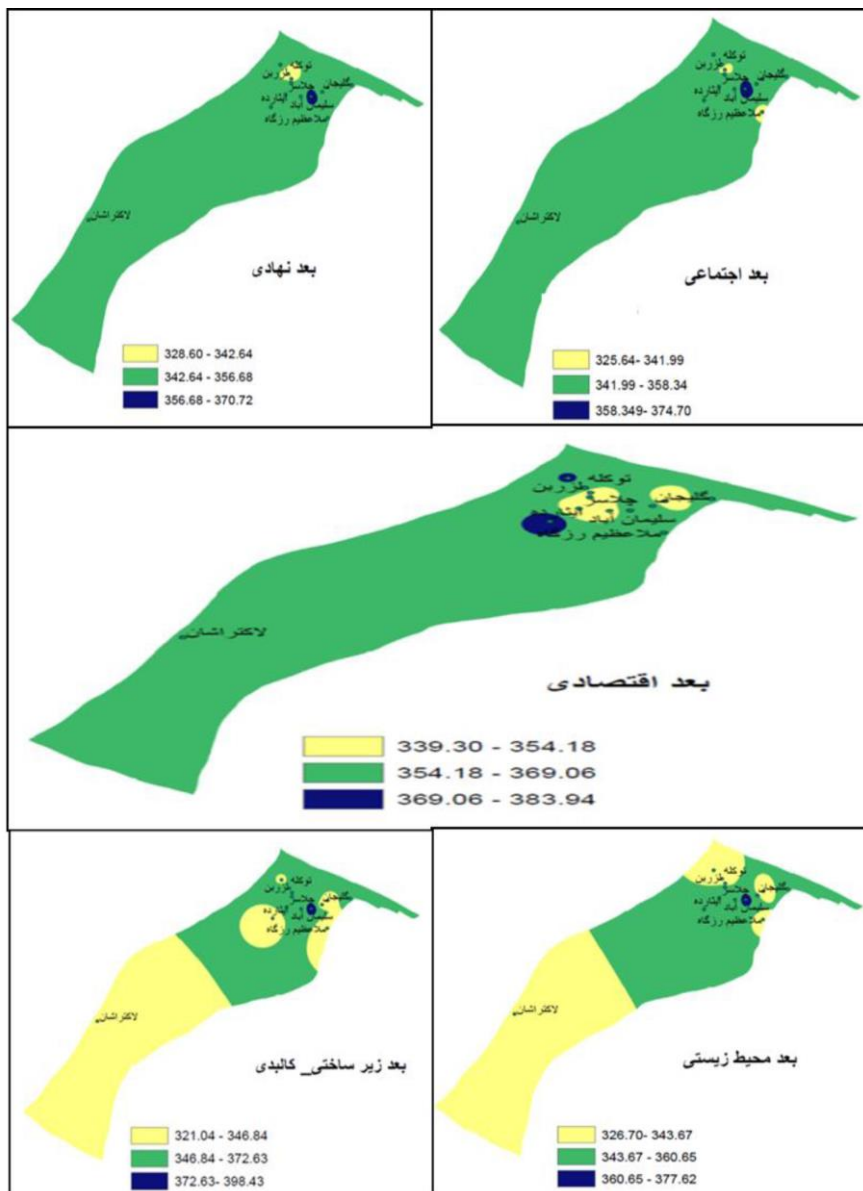
در همین راستا به منظور گروه‌بندی روستاهای مورد مطالعه، به لحاظ تمرکز اولویت سیاست-گذاری و اقدامات در ابعاد مختلف، از تحلیل خوشه‌ای استفاده شد. خوشه اول بیانگر بیشترین میزان اهمیت هر یک از ابعاد برای روستاهای موردنظر است. بر این مبنا در روستاهای ایثارده و لزربن به منظور توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری برنامه‌ریزی و اقدامات اقتصادی در اولویت بوده و باید مورد تمرکز باشد. این در

جدول ۸: منطقه‌بندی روستاهای مورد مطالعه به لحاظ اولویت عوامل موثر بر توسعه RTSED

خوشه/بعد	خوشه ۱	خوشه ۲	خوشه ۳
اقتصادی	ایثارده؛ لزربن	لاکتراشان؛ ملاعظیم رزگاه؛ گلیجان؛ کندسر؛ آقا مقیم محله؛ توکل؛ سلیمان آباد؛ خوبان رزگاه	خلخال جدید؛ نورالدین محله؛ مازولنگاسر؛ طاهرک محله؛ چلاسر؛
اجتماعی		ملاعظیم رزگاه؛ مازولنگاسر	ایثارده؛ لاکتراشان؛ گلیجان؛ خخال جدید؛ کندسر؛ توکل؛ سلیمان آباد؛ نورالدین محله؛ طاهرک محله؛ چلاسر؛ خوبان رزگاه؛ لزربن
زیرساختی-کالبدی		گلیجان؛ خخال جدید؛ کندسر؛ نورالدین محله؛ طاهرک محله؛ مازولنگاسر؛ لاسر؛ خوبان رزگاه؛ لزربن	ایثارده؛ لاکتراشان؛ ملاعظیم رزگاه؛ توکل؛ سلیمان آباد
نهادی	آقا مقیم محله؛	ایثارده؛ سلیمان آباد؛ نورالدین محله؛ طاهرک محله؛ چلاسر؛ خوبان رزگاه؛ لزربن؛ لاکتراشان؛ ملاعظیم رزگاه؛ گلیجان؛ خخال جدید؛ کندسر	مازولنگاسر؛ توکل
محیط زیستی		کندسر؛ نورالدین محله؛ طاهرک محله؛ خوبان رزگاه	ایثارده؛ لاکتراشان؛ ملاعظیم رزگاه؛ گلیجان؛ خخال جدید؛ توکل؛ سلیمان آباد؛ مازولنگاسر؛ چلاسر؛ لزربن

روستایی در ابعاد مختلف در شکل ۳ ارائه شده است.

پهنه‌بندی منطقه مورد مطالعه، مبتنی بر اهمیت عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری

شکل ۳: پهنه‌بندی منطقه مورد مطالعه به لحاظ اهمیت عوامل موثر بر RTSED در ابعاد مختلف

نتیجه‌گیری

محیط زیستی از اهمیت یکسانی برخوردار نیستند. بر این مبنا اولویت اول پاسخگویان در راستای RTSED، ارتقا بعد اقتصادی، متاثر از بهبود شاخص‌های آن بوده است. در این راستا مواردی چون ارتقا سرمایه‌گذاری بخش دولتی و

مبتنی بر نتایج حاصل از پژوهش حاضر، در منطقه مورد مطالعه، عوامل مختلف اثرگذار بر توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری روستایی، در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، نهادی، کالبدی-زیرساختی و

نهایت در بعد محیط زیستی، ضرورت توسعه گردشگری پایدار حفظ محیط زیست و تخریب نکردن آن متاثر از اقدامات گردشگری است. در این راستا بکارگیری فناوریهای جدید حافظ محیط زیست، ممانعت دولت و مدیران محلی از تاسیس کسب و کارهای گردشگری مخرب و آلوده کننده میراث طبیعی و زیستی روستا، اعطای برچسب و گواهی نامه به محصولات گردشگری پایدار، تعیین استانداردهای محیط زیستی برای بهره‌برداری از میراث طبیعی و محیط زیست روستایی باید مورد توجه برنامه‌ریزان و مجریان باشد. این نتایج با یافته‌های پژوهش افتخاری و همکاران (۱۳۹۳)، که در آن عامل اقتصادی از دیدگاه صاحبان کسب و کار و مسئولین نسبت به بقیه‌ی عوامل محیطی و اجتماعی و نهادی از الویت برخوردار بوده و حائز اهمیت است و از سوی دیگر هر چهار عامل (محیطی، اجتماعی، اقتصادی، نهادی) در توسعه‌ی کارآفرینی اثر گذارند، مطابقت دارد. جوردانا و میلونیچ (Milohnić and Jurdana, 2015) نیز به ابعاد اقتصادی و اجتماعی تاکید ورزیده‌اند. همچنین نتایج حاصله دلالت بر تفاوت اهمیت این ابعاد در سکونتگاه‌های مختلف داشت که بر این اساس سکونتگاه‌ها در سه منطقه همگن مبتنی بر ابعاد مورد مطالعه سطح‌بندی شدند. بر این مبنا در اکثریت سکونتگاه‌ها ابعاد اقتصادی، نهادی و زیرساختی باید در اولویت توجه باشند. همچنین بعد اجتماعی و محیط زیستی در اکثریت سکونتگاه‌ها کمتر مورد تاکید پاسخگویان بوده است. بدین لحاظ رویکرد آمایشی در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌های توسعه کارآفرینی پایدار گردشگری منطقه باید مورد توجه باشد.

خصوصی، توسعه حمایت‌های مالی، اعطای وام و تسهیلات به کارآفرینان با میزان بهره‌اندک، تضمین حمایت‌های ورشکستگی کسب و کارهای نوآورانه در عرصه گردشگری پایدار روستایی، معافیت یا تخفیف مالیاتی به این کسب و کارها مورد تاکید می‌باشد. پس از آن به ترتیب ابعاد اجتماعی، نهادی، کالبدی-زیرساختی و در نهایت محیط زیستی در اولویت پاسخگویان قرار داشتند. نظر به اینکه میانگین اهمیت کلیه ابعاد بالاتر از حد متوسط بود که در تمامی ابعاد توسط اکثریت پاسخگویان مورد تایید قرار گرفته بود لذا، کلیه ابعاد حائز اهمیت و نیازمند برنامه‌ریزی و اقدام جهت ارتقا بوده و بی توجهی به هر یک از آنها می‌تواند روند توسعه کارآفرینی پایدار در بخش گردشگری روستایی منطقه مورد مطالعه را کند نموده و با مشکل روبرو سازد. در این رابطه تلفیق آموزش‌های کارآفرینانه در آموزش‌های رسمی و توسعه آموزش‌های ترویجی در ارتباط با کارآفرینی پایدار و گردشگری، ارائه مشاوره‌های کارآفرینانه و اطلاعات به روز به روستاییان در حوزه‌های کسب و کار و موارد مرتبط با آن، ایجاد شبکه‌های آموزش، ترویج و مشاوره کارآفرینی در بعد اجتماعی باید مورد توجه قرار گیرد. در همین خصوص توسعه و ظرفیت‌سازی نهادی به لحاظ بهبود قوانین کسب و کار، کاهش مراحل تاسیس کسب و کار، تسهیل شرایط ضمانت وام، توسعه مراکز حمایت و مشاوره کارآفرینانه و سامانه‌های اطلاع‌رسانی کسب و کارهای مرتبط ضروری است. همچنین در بعد کالبدی - زیرساختی، توسعه زیرساخت‌های پایه و به ویژه زیرساخت‌های مخابراتی و ارتباطات مجازی، بانکداری و خدمات و زیرساخت‌های گردشگری پیشنهاد می‌شود. در

پانوش

1-Rural Tourism Sustainable
Entrepreneurship Development (RTSED)
2-Ecological Restructuring

3-Creative Destruction
4-environmentally-driven phenomenon

منابع

-رکن‌الدین افتخاری، ع.، پورطاهری، م. و فضلی، ن.، ۱۳۹۳. تحلیل عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی گردشگری روستایی، برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال ۳، شماره ۸، ص ۸۷-۱۰۷.

-سجاسی قیداری، ح.، رکن‌الدین افتخاری، ع. و مهدوی، د.، ۱۳۹۵. توسعه‌ی پایدار کارآفرینی گردشگری روستایی، تهران: انتشارات سمت، ۳۵۴ ص.

-علیقلی زاده فیروز جایی، ن.، ۱۳۹۴. نقش و اثرات توسعه گردشگری خانه‌های دوم بر ابعاد اجتماعی و فرهنگی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: دهستان میر شمس‌الدین شهرستان تنکابن)، مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، شماره ۳۰، ص ۵۷-۶۷.

-قاسمی، م. و جوان، ج.، ۱۳۹۳. تبیین رابطه‌ی تنوع بخشی فعالیت‌های اقتصادی و توسعه‌ی پایدار روستایی مطالعه‌ی موردی: شهرستان مشهد، پژوهش‌های روستایی، شماره ۲، ص ۲۳۷-۲۶۲.

-قدیری معصوم، م.، غلامی، ع.، محمدزاده لاریجانی، ف. و رضایی، ح.، ۱۳۹۶. الگوی توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی شهرستان خوی با رویکرد الگوسازی ساختاری تفسیری، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، شماره ۳، ص ۲۱-۱۳۹.

-کاظمی، ع. و مقیمی، ب.، ۱۳۹۷. بررسی موانع توسعه کارآفرینی زنان در ایران با استفاده از فرایند تحلیل سلسله مراتبی، زن و جامعه، شماره ۲، ص ۲۴۹-۲۷۴.

-ابراهیمی کوهبنه، م.ص. و ایزد، ا.، ۱۳۹۳. تحلیل پیامدهای توسعه‌ی گردشگری بر توسعه‌ی مناطق روستایی (مطالعه‌ی موردی: دهستان کسلیان استان مازندران)، راهبردهای توسعه روستایی، شماره ۱، ص ۷۱-۸۳.

-احمد پور داریانی، م.، ۱۳۸۳. کارآفرینی: تعاریف، نظریات، الگوها، تهران: نشر پردیس، ۳۰۰ ص.

-ایمنی قشلاق، س. و هاشمی، س.، ۱۳۸۸. نقش کارآفرینی در توسعه‌ی پایدار گردشگری، ماهنامه-ی اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی کار و جامعه، شماره ۱۰۷، ص ۱-۱۲.

-احسانی، ا.، ۱۳۹۴. گردشگری کاربردی (مفاهیم و مدل‌ها)، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۳۵۶ ص.

-اکبری سامانی، ن.، بدری، ع. و سلمانی، م.، ۱۳۹۲. ارزیابی گردشگری پایدار روستایی، مورد شناسی، بخش سامان، شهرستان شهرکرد، جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای، شماره ۹، ص ۲۹-۴۸.

-رحمانی، ب.، مریدسادات، پ. و شاهد، س.ح.، ۱۳۹۷. پتانسیل گردشگری در توسعه کارآفرینی پایدار نواحی روستایی (مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان همدان)، مدیریت شهری، شماره ۵۰، ص ۶۵-۹۷.

-رکن‌الدین افتخاری، ع. و قیداری، ح.، ۱۳۸۹. توسعه روستایی با تاکید بر کارآفرینی، تهران: انتشارات سمت، ۱۸۶ ص.

- رساله دکتری در رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
- مریدسادات، پ. و رکن‌الدین افتخاری، ع.، ۱۳۹۷. واکاوی راهبردی توسعه پایدار کشاورزی با رویکرد کارآفرینانه (مطالعه موردی: استان خوزستان)، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، شماره ۳۰، ص ۳۱-۵۰.
- میرمیران، ج.، ۱۳۸۵. کارآفرینی جامع، تهران: نشر کلمه، ۳۸۳ ص.
- هزارجریبی، ج.، ۱۳۸۴. کارآفرینی، تهران: نشر پژوهشکده امور اقتصادی، ۲۴۸ ص.
- محمدی یگانه، ب. و ولایی، م.، ۱۳۹۳. تنوع بخشی به اقتصاد روستاها جهت تحقق توسعه پایدار مورد: دهستان مرحمت آباد شمالی شهرستان میاندوآب، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، شماره ۲، ص ۵۴-۷۰.
- محمد زاده، پ.، عبدی، ح.، بهبودی، د. و بهشتی، م. ب.، ۱۳۹۷. شناسایی عوامل تعیین کننده کارآفرینی با استفاده از مدل‌های گسسته (مطالعه موردی: شهرک صنعتی شهید سلیمی تبریز)، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۱۲۳، ص ۴۰۹-۴۳۶.
- مریدسادات، پ.، ۱۳۹۳. طراحی الگوی سیاست توسعه پایدار کشاورزی با رویکرد کارآفرینانه،
- Anyachie, M.C. and Areji, A.C., 2015. Economic Diversification for Sustainable Development in Nigeria: Open Journal of Political Science, v. 5, p. 87-94.
- Binder, J.K., 2017. Theorizing about Sustainable Entrepreneurship: Ph.D. Thesis, Technische Universität München, TUM School of Management, Chair of Corporate Sustainability, Brewery and Food Industry.
- Cohen, B. and Winn, M.I., 2007. Market Imperfections, Opportunity and Sustainable Entrepreneurship: Journal of Business Venturing, v. 22, p. 29-49.
- Cloesen, U., 2007. Entrepreneurship within Rural Tourism: A Private Walkway on Banks Peninsula, New Zealand: Tourism, v. 55(1), p. 81-91.
- Dean, T.J. and McMullen, J.S., 2007. Toward a Theory of Sustainable Entrepreneurship: Reducing Environmental Degradation through Entrepreneurial Action: Journal of Business Venturing, v. 22 (1), p. 50-76.
- Ekankumo, B. and Kemebaradikumo, N., 2011. Entrepreneurship and Entrepreneurial Education (EE): Strategy for Sustainable Development: Asian Journal of Business Management, v. 3, p. 196-202.
- Gnyawali, D.R. and Fogel, D.S., 1994. Environment for Entrepreneurship Development: Key Dimensions and Research Implications: Entrepreneurship Theory and Practice, v. 18, p. 43-62.
- Hall, J. K., Daneke, A. and Lenox, M. J., 2010. Sustainable development and entrepreneurship: Past contributions and future directions: Journal of Business Venturing V. 25, p. 439-448.
- Jurdana, D.S. and Milohnić, D.L., 2015. Entrepreneurship in Tourism as a Factor of Rural Development: Journal of WEI Business and Economics, v. 4, p. 1-10.
- Karlsson, C. and Anderson, M., 2009. Entrepreneurship policies: principals, problems and opportunities: Springer, London, 282 p.

- Kelley, D., Bosma, N. and Amorós, J.E., 2010. *Global Entrepreneurship Monitor: 2010 Global Report*: Babson College-US, 85 p.
- Larson, A.L., 2000. Sustainable Innovation through Entrepreneurship Lenz: *Business Strategy and the Environment*, v. 9, p. 304-317.
- Lordkipanidze, M., 2002. Enhancing Entrepreneurship in Rural Tourism for Sustainable Regional Development: The case of Söderslätt region, Sweden: The International Institute for Industrial Environmental Economics: *IIIEE Reports*, v. 10, p.1650-1675.
- Lundsturm, A. and Stevenson, L., 2005. *Entrepreneurship Policy: Theory and Practice*: Springer- US, 310 p.
- Lalangui, P.S., Santos, J.L. and Hormiga, E., 2018. The Development of Sustainable Entrepreneurship Research Field: *Sustainability*, v.10, p. 23 -140.
- McAreevey, R. and McDonagh, J., 2010. sustainable Rural Tourism: Lesson for Rural Development: *Sociologia Ruralis*, v. 51, p. 175-194.
- Morris, M.H. and Lewis, P.S., 1995. The Determinants of Entrepreneurial Activity: Implications for Marketing: *European Journal of Marketing*, v. 29, p. 31-48.
- Petrović, M.D., Vujko, A., Gajić, T., Vuković, B., Radovanović, M., Jovanović, J.M. and Vuković, N., 2018. Tourism as an Approach to Sustainable Rural Development in Post-Socialist Countries: A Comparative Study of Serbia and Slovenia, *Sustainability*, v. 10, p. 1-14.
- Rezaei-Moghaddam, K., Karami, E. and Gibson, J., 2005. Conceptualizing Sustainable Agriculture: Iran as an Illustrative Case: *Journal of Sustainable Agriculture*, v. 27, p. 25-56.
- Schaltegger, S. and Wagner, M., 2011. Sustainable Entrepreneurship and Sustainability Innovation: Categories and Interactions: *Business Strategy and the Environment*, v. 20, p. 222-237.
- Senge, P. and Carstedt, G., 2001. *Innovating Our Way to the Next Industrial Revolution*: MIT Sloan Management Review, v. 42, p. 24-38.
- Sharif, N.M., Ku, A. and Tuan, L., 2017. Sustaining the Entrepreneurship in Rural Tourism Development: *International Journal of Multicultural and Multireligious understanding*, v. 4, p. 31-42.
- Spence, M., Gherib, J.B.B. and Biwolé, V.O., 2011. Sustainable Entrepreneurship: Is Entrepreneurial will enough? A North-South Comparison: *Journal of Business Ethics*, v. 99, p. 335-367.
- Tao, T.C.H. and Wall, G., 2009. Tourism as a Sustainable Livelihood Strategy: *Tourism Management*, v. 30, p. 90-98.
- UNWTO, 2018. *UNWTO Tourism Highlights: 2018 Edition*: World Tourism Organization – Madrid, 20 p.
- Walpole, J.M. and Goodin, H.J., 2000. Local Economic Impacts of Dragon Tourism in Indonesia: *Annals of Tourism Research*, v. 27, p. 559-576.
- Wilson, S., Fesenmaier, D., Fesenmaier, J. and VanEs, J.C., 2001. Factors for Success in Rural Tourism Development: *Journal of Travel Research*, v. 40, p. 132-138.
- Wright, J. and Kurian, P., 2010. Ecological modernization versus sustainable development: the case of genetic modification regulation in New Zealand: *Sustainable Development*, v. 18, p. 398-412.
- Youssef, A.B., Boubaker, S. and Omri, A., 2018. Entrepreneurship and sustainability: The need for innovative and institutional solutions: *Technological Forecasting & Social Change*, v. 129, p. 232-241.